

ВИДИ ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Філюк О. С.

Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

У статті досліджується поняття захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників, а також види такого захисту.

Ключові слова: захист прав, майнові права, сільськогосподарський товаровиробник, види захисту, форма захисту, спосіб захисту, суб'єкт, який здійснює захист.

В умовах реформування економіки, переходу нашої країни до ринкових відносин інститут захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників набуває великого значення і, разом з тим, потребує подальшого дослідження.

Закріплені в чинному законодавстві майнові права не можуть бути реалізовані доти, доки не буде розроблено відповідний механізм, який би забезпечив можливість їх реалізації. На сучасному етапі розвитку українського законодавства існує необхідність вдосконалення правової бази, яка закріплює правове становище сільськогосподарських товаровиробників та встановлює гарантії реалізації і захисту їх майнових прав. На жаль, реалії сьогодення свідчать про те, що, механізм захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників потребує доопрацювання та уточнення. Актуальним є прийняття Аграрного кодексу України, який створив би стабільну основу правового регулювання аграрно-правових відносин в усіх сферах суспільного життя. Важливе значення Аграрного кодексу України полягає і в тому, що його положення можуть закріпити механізм захисту прав суб'єктів аграрного права, зокрема майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

На даний час форми та способи захисту прав, які є предметом дослідження, закріплені в діючих нормах цивільного, господарського, аграрного та земельного законодавства. На підставі аналізу зазначених норм можливо класифікувати захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників на види за різними критеріями.

Законодавчу базу дослідження склали: Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, закони «Про фермерське господарство», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про особисте селянське господарство», «Про колективне сільськогосподарське підприємство».

Метою статті є визначення такої аграрно-правової категорії як «захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників», а також надання характеристики видам такого захисту.

Захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників визначається як передбачена нормами права комплексна система заходів та способів, що застосовуються державою в особі уповноважених органів та посадових осіб, органами місцевого самоврядування, судами та самими сільськогосподарськими товаровиро-

бниками для збереження, відновлення та охорони майнових прав. З наведеного визначення стає зрозумілим, що захист, який є предметом дослідження, здійснюється в різних формах, з використанням різних способів та за участю різних суб'єктів. Саме за такими критеріями можна класифікувати види захисту.

Перш ніж перейти до характеристики видів захисту, доцільно було б зупинитись на тому, що взагалі розуміють під поняттям «вид». Як філософська категорія, вид – це підлегло поняття, яке входить до складу іншого вищого поняття. З точки зору юридичної науки, вид – це одиниця класифікації, складові елементи якої мають спільні ознаки. Таким чином, захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників є родовим поняттям по відношенню до видів такого захисту.

Як вже зазначалося, види захисту можна класифікувати за різними підставами. Розглянемо їх.

Захист майнових прав сільськогосподарських товаровиробників здійснюється у встановленому законом порядку, тобто за допомогою застосування конкретно визначеної форми, під якою розуміють комплекс внутрішньо узгоджених організованих заходів, які спрямовані на захист прав. Розрізняються дві основні форми захисту – юрисдикційна і неюрисдикційна.

Юрисдикційна форма передбачає, що захист буде здійснюватися в процесі діяльності державних органів, із застосуванням владного примусу. Наприклад, у разі виходу з підприємства, його члени мають право на пай натурою, грошми або цінними паперами відповідно до розміру та структури пайового фонду або в іншій, за погодженій сторонами формі. Однак, якщо сторони не дійдуть згоди, член сільськогосподарського підприємства може звернутися до суду за захистом свого порушеного майнового права (ст. 9 Закону «Про колективне сільськогосподарське підприємство») [1].

В межах юрисдикційної форми захисту прав, в свою чергу, виділяють загальний і спеціальний порядок. За загальним правилом, захист майнових прав здійснюються в судовому порядку шляхом подання позову або заяви. Спеціальним порядком є адміністративний порядок захисту прав. Він застосовується як виняток із загального правила, тобто тільки в прямо визначених у законі випадках.

Неюрисдикційна форма захисту прав передбачає дії сільськогосподарського товаровиробника, спрямовані на захист майнових прав, які здійснюються ним самостійно, без звернення за допомогою до державних органів. У Цивільному кодексі такі дії об'єднані у поняття «самозахист» і розглядаються в якості одного із способів захисту прав.

Слід зауважити, що у більшості випадків сільськогосподарські товаровиробники при захисті майнових прав використовують юрисдикційну форму, тому що вона забезпечена силою державного примусу.

Захист прав, який є предметом дослідження, можна класифікувати за способами захисту. Спосіб, як загально-філософська категорія, визначається як той чи інший порядок, метод при виконанні будь-якої роботи, необхідний для досягнення встановленої мети. Спосіб захисту прав розуміють як закріплений законом матеріально-правовий захід примусового характеру, за допомогою якого здійснюється відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав, а також вплив на правопо-

рушника. Відповідно до ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу способами захисту прав є: визнання прав; визнання правочинну недійсним; припинення дій, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; визнання незаконним рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб; застосування інших способів, які передбачені законом [2]. Слід відзначити, що вказаний перелік є невичерпним, і в окремих випадках можливе застосування інших, передбачених законом способів захисту прав. З урахуванням особливостей об'єкту захисту, засоби захисту, закріплені у Цивільному кодексі України, можуть бути використанні і при захисті майнових прав сільськогосподарських товаровиробників. Розглянемо декілька прикладів.

Фермерське господарство має право вступати в договірні відносини з будь-якими юридичними або фізичними особами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Спори, що виникають під час виконання договорів, укладених фермерським господарством, вирішуються відповідно до закону (ст. 24 Закону «Про фермерське господарство») [3]. Тобто, у випадку порушення майнового права, яке врегульовано положеннями договору, фермерське господарство може звернутися до суду з вимогою визнати договір недійсним, змінити правовідношення або припинити дію, яка порушує право.

Статтею 10 Закону «Про сільськогосподарську кооперацію» встановлено, що підстави, порядок та майнові наслідки припинення членства в кооперативі визначаються його статутом. Виключення з членів кооперативу може бути оскаржено в судовому порядку [4]. Це означає, що член кооперативу, який, наприклад, не згоден з майновими наслідками припинення свого членства в кооперативі, може звернутися до суду з вимогою про поновлення його членства в кооперативі, тобто відновлення становища, яке існувало до порушення.

Відповідно до Господарського кодексу України сільськогосподарський товаровиробник має право заключити договір контрактації, за яким виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується передати заготівельному або переробному підприємству чи організації вироблену ним продукцію у строки, кількості, асортименті, що передбачені договором, а контрактант зобов'язується сприяти виробникові у виробництві зазначеної продукції, прийняти і оплатити її (ст. 272). При порушенні зобов'язання щодо приймання сільськогосподарської продукції безпосередньо у виробника, а також у разі відмови від приймання продукції, пред'явленої виробником у строки і в порядку, що погоджені сторонами, контрактант сплачує виробнику штраф у розмірі п'яти відсотків вартості неприйнятої продукції, враховуючи надбавки і знижки, а також відшкодовує завдані виробникові збитки, а щодо продукції, яка швидко псується, – повну її вартість (ст. 274) [5]. Тобто, у випадку порушення контрактантом умов договору, сільськогосподарський товаровиробник має право на відшкодування майнової шкоди, завданої таким порушенням.

Класифікувати захист, який становить предмет дослідження, можна і за суб'єктами, які здійснюють захист.

Суб'єктом захисту майнових прав сільськогосподарського товаровиробника є органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Наприклад, відповідно до ст. 12 Закону «Про особисте селянське господарство» спори щодо ведення особистого селянського господарства можуть вирішуватись органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади в межах повноважень, визначених законом або судом [6]. Або, згідно із ч. 3 ст. 32 Закону «Про сільськогосподарську кооперацію» збитки, завдані кооперативу внаслідок виконання вказівок органів державної влади або їх посадових осіб, що порушують права кооперативу, а також внаслідок невиконання чи неналежного виконання органами державної влади передбачених законодавством обов'язків щодо кооперативу, підлягають відшкодуванню цими органами [4].

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожен має право на судовий захист [7]. Тобто, будь-які права та інтереси, які охороняються законом, можуть захищатися в судовому порядку. Таким чином, у разі порушення, невизнання або оспорювання майнового права, сільськогосподарський товаровиробник може звернутися до суду за належним захистом. Такий захист здійснюється системою судів загальної юрисдикції, яка відповідно до Конституції України будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Систему судів загальної юрисдикції складають: місцеві суди; апеляційні суди; вищі спеціалізовані суди; Верховний Суд України. Наприклад, незаконне втручання в господарську діяльність фермерського господарства органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб забороняється. Збитки, заподіяні фермерському господарству неправомірним втручанням в його діяльність, підлягають відшкодуванню відповідно до закону. Спори про відшкодування збитків вирішуються судом. (ст. 32 Закону «Про фермерське господарство») [3].

Крім того, суб'єктом захисту майнових прав може виступати і сам сільськогосподарський товаровиробник. В цьому випадку мова йде про самозахист. Відповідно до ст. 19 Цивільного кодексу самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням [2].

Класифікація видів захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників має значення для правильного розуміння механізму захисту при застосуванні норм цивільного, господарського, аграрного та земельного законодавства під час захисту майнових прав суб'єктів аграрного права. Крім того, така класифікація може бути використана при розробці положень Аграрного кодексу України, якими буде врегульовано правові відносини в сфері захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників.

Список літератури

1. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закону України від 14 лютого 1992р. / Відомості Верховної Ради УРСР. – 1992. – № 20. – Ст. 272

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
3. Про фермерське господарство: Закон України № 973-IV від 19 червня 2003 р. / Голос України. – 2003. – 29 липня.
4. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України № 469/97-ВР від 17 липня 1997 р. / Голос України. – 1997. – № 150. – 13 серпня.
5. Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 18, 19-20, 21-22. – Ст. 144.
6. Про особисте селянське господарство: Закон України № 742-IV від 15 травня 2003 р. / Урядовий кур'єр. – 2003. – № 106. – 11 червня.
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Філюк А. С. Виды защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей / А. С. Філюк // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2011. – Т. 24 (63). № 2. 2011. – С. 402-406.

В статье исследуется понятие защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей, а также виды такой защиты.

Ключевые слова: защита прав, имущественные права, сельскохозяйственный товаропроизводитель, виды защиты, форма защиты, способ защиты, субъект, который осуществляет защиту.

Filjuk A. Kinds of protection of property rights of agricultural commodity producers / A. Filjuk // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2011. – Vol. 24 (63). № 2. 2011. – P. 402-406.

The article is devoted to the research of the concept of protection of property rights of agricultural commodity producers, and also kinds of such protection.

Keywords: protection of the rights, property rights, agricultural commodity producer, kinds of protection, protection forms, ways of protection, subject who carries out protection.

Поступила в редакцию 24.10.2011 г.